

О истинитости историјских представа 2

И овом приликом ћу се послужити неком врстом колажа као код састављања текстова Махјонга. Опет о историјским представама и нашем флуидном идентитету.

Најпре сасвим кратко о Матији Бану, дубровачком Србину-католику, угледном члану Српске краљевске академије, педагогу, пропагандисти и драмском писцу по коме је читав један крај Београда добио име Баново брдо. Нећу о ономе што свако зна, како је за своје заслуге на поклон добио земљу да засади виноград... Матија Бан је творац имена Југословен (1835) али се памти да је неком приликом рекао и „сви смо ми Срби“, по чему подсећа на Младу Босну. И младобосанци су имали двојни идентитет, српски и југословенски, ако не и тројни кад се томе дода онај из самог њиховог имена. Кажу да је и реч четник сковао Матија Бан у време Грбаљске буне (Црна Гора, 1848), ослањајући се на пољски језик. Писао је драме са историјском тематиком, у младости накратко био фрањевац, а његова визија су и велика уједињења словенских земаља.

Затим, говорило се и „Ко је соко тај је Југословен“. Зна се да је соколски покрет потекао из Чешке (1862) а прва таква крилатица је гласила, „Ко је соко тај је Чехословак“. Прва југословенска друштва су била основана 1903: „Обилић“ у Мостару и Српски соко у Сремским Карловцима; затим, 1907: „Душан Силни“ у Дубровнику и Српски соко у Рисну. Многи су због тога на крају завршили у логору Нежидер у Угарској. У последње време, или у претпоследње, имали смо прилике да видимо обнову успомене на сам покрет, иако је физичка култура по нашим школама у извесној мери његова тековина, уведена 1908. према чешком соколском систему и тако као гимнастика одвојена од дотадашње предвојничке обуке.

Ту је и химна „Хеј, Словени“ – пољска химна коју смо преузели као своју и уз њу стајали мирно педесет година. Иако би можда било и досадно да није било тих југословенских и панславистичких црта у лицу наше стварности, постоји, показало се, потреба за националним идентитетом и ван фолклора, па се сада враћамо

„природно-идентичном“ српству као што прихватамо „à la кајмак“ као намаз с природно-идентичном аромом кајмака. После свих оних година потискивања свега што макар и мирише на национални идентитет, тако вальда мора бити. Није ни у земљама срећнијим од наше много другачије, времена се мењају. И древни градови су једном били нови, а не значи да то неће бити опет – ако се ратовања наставе са истом страшћу. (Нови Београд је сасвим нешто друго.)

Најзад, после претходног подсећања на Мрњавчевиће, опет о питању Бранковића - и то не једног, скоро да се може рећи да је читава лоза донедавно била „упитна“, да се тако изразим. Она је безбедна у окриљу Цркве, света као и сама лоза Немањића, и чека на јавну афирмацију стожера националног опстанка. Тако је почев од оклеветаног Вука Бранковића, преко деспота Ђурђа који у нашим историјским представама уступа предност Јаношу Хуњадију иако је уз деспота Стефана баш он фигура која премошћује епохе и векове - до грофа Ђорђа Бранковића који је, опет, уз патријарха Арсенија III Чарнојевића и јенопољског владику Исају Ђаковића један од најзаслужнијих (изузимам историчаре цара Леополда и њихов допринос) за позицију и привилегије добијене у време Велике сеобе. Тако су ти, увек помало стидљиво помињани наши великани спасли и нас и наш национални идентитет, да нас проведу у нове просторе и ново доба.

Ево најкрујнијег примера: често изгледа као да ни ми сами немамо разумевања за одлуку деспота Ђурђа да не учествује у другом походу Хришћанске лиге на Турке - исход је била катастрофа у Варни 1444. године. Ипак, то је било доба тешко извојеваног мира после Дуге војне и једног за земљу ужасног периода.

Проф. Сима Ђирковић говори о депопулацији: „фрањевци из Цариграда јављали су да је из Србије одведено 1438. више од 60.000 душа, из Ердеља исте године 30-40.000, из целе Југоисточне Европе за две године 1439-40. укупно 160.000, односно за период 1436-1442. исти извори процењују да је одвучено више од 400.000 људи. Бележе се и губици на путовањима: у зиму 1440. од 7000 заробљених у Србији 3000 је умрло од хладноће и напада звери.“

Шеснаест година после смрти последњег Немањића, Јована Уроша, господара Тесалије и самозванца, сина Симеоновог, велика војска султана Мурата II креће на Србију Ђурђа Бранковића. Историчар Владимир Ђоровић пише: „Деспот није успео да разувери султана у његовим сумњама, а није пристао ни да се придружи његовој војсци, ни да јој кроз Србију дозволи несметан пролаз.“ Смедерево три месеца, до самог пада 18. августа 1439. бране Гргур Бранковић и Тома Кантакузин, брат деспотице Ирине, у народу познате као Проклете Јерина.

Владимир Ђоровић још каже: „на Србију је, као турски вазал, напао и Степан Вукчић и опленио је неке њене југозападне области. Том приликом пала је у турске руке и Сребреница. Деспот пређе за то време у Угарску да тражи помоћи, с уверењем да је треба добити пошто је страдао због ње.“ Краљ Албрехт Хабсбурговац умире „сасвим изненада“, 27. октобра 1439. Наступају трвења око престола а нови угарски краљ Бранковића потом сматра „сумњивим“ – деспот Ђурађ тада једно време борави на млетачкој територији. Један његов син је турски талац, други заробљен код Смедерева: обојица оковани и ослепљени док се њихов отац бавио у Дубровнику, „вальда, да из боље близине посматра Степаново кретање“, каже Ђоровић.

Током опсаде Смедерева 1439, пошто је оплењено насеље Ковин а један део становништва одведен у робље, други нису сачекали нови турски напад, већ су се, како каже проф. Ђирковић, „са женама, децом, имовином која се могла носити упутили у унутрашњост Угарске 'склањајући главе под туђе кровове', како о њима каже савремени текст. Нашли су на погодно место, опустело седиште код цркве светог Аврама на острву Чепел, јужно од Будима. Оживели су насеље и пренели на њега име свог старог завичаја, тако да ће се звати Горњи Ковин или Српски Ковин, Рацкеве. Континуитет са Ковином на Дунаву наглашен је у повластицама које је становницима новог насеља потврдио краљ Владислав I у октобру 1440. Тим привилегијама ковинским треба захвалити за оно мало што знамо о сеоби Ковинаца. А привилегије су, да споменемо још и то, направљене по обрасцу оних које је 1428. издао краљ Жигмунд Бугарима који су добегли и били насељени на острву Рожд, поред кога се развило насеље Сент-Андреја. Трагови њихови су остали све до велике

сеобе." Пре 1442, у жупанији Спольни Солкоқ, или Спольни Солнок, живе „краљевски Раци" (*Rasciani regales*), потчињени краљу.

У Бранковићевом летопису стоји како је исте 1442. године када је Ходи-паша (или Шехабедин код каснијих историчара) код Београда подигао Жрнов (срушен 1934. – прим. Б. Н.) образована Велика хришћанска лига. Чине је млади краљ Владислав Јагелонац, деспот Ђурађ Бранковић, Јовановци са Родоса, Дубровачка Република, Византија и Света столица. У крсташкој војсци је контингент од 8000 српских војника, коњаника и пешака. На челу су јој краљ, деспот и ердељски племић румунског порекла, одважни Јанош Хуњади, човек пок. краља Жигмунда, раније у служби деспота Стевана. Низ сјајних победа у тој Дугој војни одушевио је Европу. Влашки војвода Дракул се одмеће од султана, ту је и сребренички војвода Петар Ковачевић с коњаницима. На вести о крсташким победама дижу се и Скендербег и Константин Драгаш у Тесалији.

После још једног рата и бурних измена савезништава, уз велике турске уступке – у територији, уз новчану одштету и обавезу војне помоћи, али и уз задржан годишњи данак, заслугом деспота Ђурђа и уз посредовање његове кћери, султаније Маре, улето 1444. склапа се између Османског царства, Краљевине Угарске и Српске Деспотовине тзв. Сегедински мир – на десет година. Да би га за тај мир придобио, деспот моћном Хуњадију обећава свој посед у Угарској, град Вилагош. Упркос великим губицима, личној и породичној жртви, деспот из овог рата излази с повраћеном државом, у већем обиму него што је била када је својевремено напустио и склонио се у Дубровник.

Незадовољство хришћана и краља Владислава разрешено је пресудом кардинала Ђезаринија према којој „дата реч и заклетва једном невернику" не могу представљати обавезу за правог хришћанина. Већ у септембру се са свих страна прикупљају снаге за нов поход на Турке, завршен 10. новембра 1444. страховитим поразом Хришћанске лиге код Варне уз двоструку издају: венецијанска флота уместо помоћи хришћанима превози турску војску са азијске на европску обалу, док влашки одреди напуштају бојно поље после пљачке турских теретних јединица. Гину краљ

Владислав и кардинал Ђезарини а Хуњади се једва спасава – свој пораз потом окајава у тамници влашког војводе Дракула. Две године касније постао је губернатор Угарске.

Бранковић у свом Летопису наводи и како је током 1448. Млетачка сињорија страховала за поседе у Приморју. Деспот Ђурађ у то време ступа у споразум са Скендер-бегом; угледна братства Зете и Албаније дижу се против Млетака, међу њима и дотле верни Црнојевићи. Скендер-бег је уцењен: у страху да се коалицији не придржи и краљ Алфонс (Арагонски), Млечани су „препоручивали свом намеснику у Скадру да ступи чак у везе с Турцима и да њиховом помоћу гледају 'избацити Скендер-бега не само из Албаније, него и са света.'“ Требало је придобити „одметнута угледна племена, а нарочито Дукаћине и Стевана Црнојевића“, каже Ђоровић.

Познато је да је Бранковић током 1447-1448. поправљао зидине Цариграда – две куле и бедем између њих. О томе сведоче и два натписа на цариградским зидинама. У то време је и Константин Драгаш крунисан за цара.

Исте године, упркос слабом одзиву савезника, Јањош Хуњади са 70.000 људи креће на Турке - преко Србије. Деспот му преко свог „ризничког челника“, Дубровчанина Паскоја Соркочевића, објашњава своје непристајање на савез против Турака, и преко истог изасланика обавештава султана „о преласку угарске војске и о њеној снази. Султан Мурат, који се у то време налазио под Кројом, у Албанији, напустио је одмах опсаду тог града и пошао у сусрет Мађарима.“ (Ђор.) Хуњади, са своје стране, кроз Србију иде као кроз непријатељску земљу, пљачкајући и пленећи, упркос томе што му је обећана неутралност. До ногу је потучен на пољу Косову. Ухваћен је као бегунац и бачен у тамницу у Смедереву а његов откуп је била одштета за претходно почињену штету. Крајем децембра 1448. стигао је у Сегедин, град по коме се зове мир који је и тад још имао бити на снази...

Обавезан на то као турски вазал, деспот Ђурађ је у опсаду Цариграда морао послати своје трупе, а то је био један помоћни одред новобрдских рудара Јакше

Брежичића. Радили су на копању тунела испод зидина Града. После пада, слој је људе да од Турака откупљују робље. У поменутом одреду је служио и Константин Михаилович, познат као аутор „Јаничаревих успомена/Турске хронике”, дела са самог kraja XV века посвећеног пољском краљу Јану Олбрахту. Дело је стекло популарност у чешком преводу, поново се појавило у XIX веку у пољском преводу, а на српски га је према чешком изворнику првео Јанко Шафарик.

Деспот Ђурађ је једном приликом у повратку из Цариграда од молдавског војводе тражио да му и овај призна титулу. Иако му је положај у Угарској био угрожен, имао је веза у Венецији и ово се можда могло схватити као знак слабости.

Под Београдом је 1456. рањен и поражен Мехмед Освајач, а у победи хришћана учествовали су и храбри српски шајкаши. Осим тога, српских војника је, кажу историчари, било свуда, и у Београду и око њега. Јанош Хуњади је заповедник Београдске тврђаве, уз њега и фрањевац Јован Капистран. Годишњицу те сјајне победе Београдска надбискупија је 2011. године славила девет дана.

Оба заповедника су умрла од куге, у Београду, недуго након победе. Деспот Ђурађ умире 24. децембра 1456. од последица рана задобијених у двобоју са заповедником војне посаде града, Михаилом Силађијем, једним од Хуњадијевих племића који су се упротивили намери краља Ладислава и грофа Улриха Цељског, зета деспотовог, да с војском уђу у град. Том приликом краљ је био ухапшен а Цељски посечен.

Ђурађ Бранковић је деспотски венац добио 1429. године од Јована VIII Палеолога; био је барон Угарске краљевине и њен вазал; ујединио је земље Лазаревића и Бранковића, био хеленофил, у добром односима са Млетачком Републиком и највећи пријатељ Дубровчана од свих српских средњовековних владара, како кажу. Умро је, ако не у Смедереву, у Сребреници под Рудником, а сахрањен у Кривој Реци, у цркви која кажу више не постоји.

А сад, нешто сасвим друго:

Чини се да је међу у историји затуреним догађајима са можда далекосежним последицама и случај ослепљивања Бенедикта Гундулића, дубровачког племића. Одбравнивши град од опсаде краља Уроша I (1275.) кнез Петар Тјеполо је, први пут у дубровачкој историји, наводи Ђоровић, отишао и даље, па је дубровачка флота почела „нападати српске обале и пљачкати их. У једном таквом нападу настрадаше Дубровчани осетно од једне српске заседе која похвата око 40 њихових племића. Бенедикт Гундулић, као вођа и један Млечанин, заменик Ђеполов, бише, по наредби Урошевој, ослепљени. Дванаест дубровачких посланика, обучених у црно одело, преклињали су новога дужда, Ђакома Контаринија, да их помогне с флотом, после чега су два млетачка посланика, који стигоше на две галије, посредовали те се мир наскоро обновио.“

Уз друге сложене односе Србије и Дубровника, код Ђоровића налазимо и ово: „Извесни хришћански владари још нису напуштали мисао да се настави недавна хришћанска коалиција против Турака и да се, по могућности, и прошири. Деспот Константин Драгаш из Пелопонеза настојао је живо да оспособи Грке за борбу. Одржавао је везе и са деспотом Ђурђем и да се што више приближе удао је у зиму 1446. своју синовицу Јелену, кћер деспота Томе, за најмлађег деспотовог сина Лазара. Сватови су ишли преко Дубровника. Један њихов спор с једним дубровачким заповедником лађе, која је превозила сватове, оставио је трага и у нашој српској народној поезији, само што се у песми тај спор пренео на деспота Ђурђа лично и проширио се у сукоб са самим Дубровником.“

Опет, Иван Гундулић (1589-1638), син конзула Дубровачке Републике у Константинопољу, изузетно образовани песник славног и недовршеног епа „Осман“, инспирацију за свој панславизам налази у пољској, молдавској, српској и турској историји. Основ је историјски догађај из 1622. године, Хотински бој током турског похода на Пољску у време ратова молдавских магната – турски пораз и последице.

Султан је принуђен да потпише понижавајући мир. Узрок пораза пронађен је у „кукавичлуку јаничара“ па је следила оштра реформа тих трупа. Доведени су војници из Анадолије, Месопотамије и Египта – етнички Турци и Туркмени. Затворене су јаничарске кафане, легло честих урота. Тад избија побуна, и у истанбулској Једи-кули младог султана даве побуњени јаничари.

Уз ликове жена-ратница, Соколице, кћери татарског кане и Крунославе, младе пољске племкиње чији вереник издајом пада у турско заробљеништво, ту је и лик Сунчанице, јединог детета слепог старца Љубдрага, потомка деспота Ђурђа Бранковића. Од дванаесторице његових синова, у животу нема више ниједног.

Без сумње потомак оног ослепљеног Гундулића из XIII века, Џиво Гундулић тако у седамнаестом оглашава упражњеност српског деспотског достојанства. Занимљиво је и да је деспотов заступник у случају Хуњадијевог кршења мира 1448. био Дубровчанин Соркочевић, а то је и презиме супруге песника Гундулића. Еп о Осману у свет је понео Гундулићев син Франо, војник у шпанској и аустријској војсци. Тамо је настао данас најстарији познати препис дела, док оригинал није сачуван. Писан у доба противреформације у славу пољског краља, „Осман“ је, каже се, „еп католичке обнове и барокног славизма истодобно“, важан за Илирски покрет.

И на крају, уместо закључка:

Историја српских односа са Дубровачком Републиком дуга је, сложена и добро документована. Поред многих сукоба, богата је и сарадњом. Постоји више књига компетентних историчара на ту тему.

Изнова се уз суревњивост око Николе Тесле јавља и суревњивост везано за дубровачку књижевност. Хрвати је сматрају својом, Срби објављују у едицијама српске књижевности, што Хрвате љути. Има сличних примера и са српским и бугарским старим рукописима. Балкан је у глобалним оквирима доста мали простор,

можда је зато својевремено и називан 'буретом барута' а не вулканом или нечим сличним. Ипак, можда би требало имати у виду да су сви наши идентитети подложни узајамним утицајима и, као сваки идентитет, у извесној мери флуидни.

Бојана Николетић

2022.

ŠARENE KOCKICE MAHJONGA NAŠE ISTORIJE - 15 MINUTA SA BOJANOM /Danga TV - 21. jan. 2022
<https://youtu.be/3pOhIX-1WRk>

Video prezentacija teksta O POTREBI ZA KRATKOM PRIČOM sastavljenog povodom razgovora na TV Danga :

<https://www.instagram.com/p/CYB1zatpBtd/>

<https://youtu.be/wVgxuB4cakc>